

Р. Федів

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПОЗИЦІЇ КИТАЮ В АФРИЦІ (СУЧАСНИЙ СТАН)

У статті досліджено актуальні питання політики Китаю щодо країн Африки і проаналізовано розвиток політичних та економічних відносин КНР з цими країнами, серед яких найбільші торговельні та інвестиційні партнери Китаю в Африці, на сучасному етапі.

Ключові слова: економічний розвиток, країни, що розвиваються, дипломатичні відносини, ВВП, торговий оборот.

Китайська Народна Республіка – це одна з найпровідніших держав у сучасному світі. З валовим внутрішнім продуктом у понад 8,280 млрд. дол., КНР займає високі позиції у світовому списку держав за об'ємом економіки, будучи другою економікою світу після економіки США, ВВП котрої становить понад 16 трлн. дол. Враховуючи щорічні двозначні показники зростання ВВП протягом останніх тридцяти років, прогнозують, що китайська економіка випередить або досягне рівня американської в межах десятиліття або й швидше, зокрема – в 2016 р., або дещо пізніше. Ці прогнози вказують на те, що за умови збереження таких темпів розвитку на Китай очікують неабиякі перспективи [5].

Незважаючи на такі вигоди, на шляху розвитку Китаю є чимало викликів. Тридцятирічний період зростання ВВП перетворив КНР у другу і все ще зростаючу економіку, що

дозволило Китаю здобути нові зовнішньополітичні можливості. Утім, багато внутрішніх проблем, зокрема – забруднення навколишнього середовища, питання демографії та сепаратизму та ін., залишаються нерозв'язаними. У зв'язку з тим, що Китай є дуже перенаселеною країною, загальний об'єм його економіки в розрахунку на одну особу становить близько 5 300 дол. США. Ці показники, наприклад, удвічі менші, ніж показники Бразилії. З другого боку, вони приблизно вдвічі більші за відповідні показники Індії. Економічний успіх Китаю досить нерівномірний, якщо говорити про його розподіл усередині країни. Торгівельно та промислово розвинене південне й східне узбережжя КНР, а також деякі центральні та північно-східні регіони і місця розташування різноманітних виробничих потужностей відповідають образу Китаю як великої глобальної економічної держави, що динамічно розвивається, тоді як інші регіони далеко позаду від загального господарського успіху та добробуту. Таким чином, різні частини країни відстають від загального економічного розвитку Китаю [3].

Очевидно, що Китай не є однорідною країною, де сільські та міські території є зіставними за економічним потенціалом і можливостями для населення. Близько 113,5 млн. жителів Китаю живуть на менш ніж 1,25 дол. США в день. Водночас, Китай розташовується на другій позиції серед країн з найдовшим списком мільярдерів. 2011 р. КНР зумів стати країною, де принаймні 115 бізнесменів володіють активами в понад 1 млрд. дол. США. Хоча 2012 р. цей показник зменшився на 20 позицій до 95 мільярдерів, ці цифри виглядають дивовижно з огляду на умови системи в країні. На фоні сучасного економічного розвитку Китаю Комуністична партія Китаю стверджує, що Китай є країною з офіційно проголошеною і переконливо підкресленою комуністичною ідеологією [6].

Передусім, сучасний Китай є країною, що розвивається, чії економічні досягнення екстраполюються на її зовнішньополітичні позиції. З метою гарантувати власний всеосяжний розвиток у довготривалій перспективі, Пекін потребує встановлення та підтримання добрих відносин, як з розвиненими країнами, такими, як США і країнами Європейського Союзу, так і з великою групою країн, що розвиваються. Ставлення Пекіна щодо групи останніх інколи нагадує демонстрацію власного лідерського статусу як країни, що вже досягла значних успіхів, але походить з Глобального Півдня. Вважають, що Китай намагається забезпечити собі підтримку на різних флангах, діючи таким чином. Сучасні відносини з країнам Африки також доводять правильність цього твердження.

Багато років тому Китай та Африка вже розвивали дипломатичні й торговельні відносини в межах здійснення дипломатичних подорожей і торгових місій при них. Китайсько-африканські торговельні зв'язки спершу виникли в часи правління династії Сун (960 – 1279 н.е.) і досягли піку під час експедиції китайського адмірала Чжень Хе до сучасних територій Сомалі та Мозамбіцької протоки. Ця подорож була безпрецедентним кроком на шляху відкриття Китаєм Африки. Згодом, відносини між віддаленими «Серединною державою» та Африкою почали занепадати. До певної міри причиною цього був рух європейців на ринки та базари Африки й Азії, тому китайці були змушені покинути свої позиції в регіоні [10].

У середині ХХ ст. після закінченні кровопролитної громадянської війни в Китаї та проголошення незалежності новими африканськими державами, Китай розпочав процес встановлення відносин з новоутвореними африканськими країнами.

Офіційну дипломатичну діяльність в Африці КНР розпочала в 1950 – 1960-х рр. відразу після того, як

новостворені африканські держави проголосили незалежність. Відтоді Китай встановив дипломатичні відносини з п'ятдесятьма з існуючих нині п'ятдесяти чотирьох країн Африки та відкрив свої посольства в сорока дев'яти країнах. Китай створив розгалужену мережу офіційних представництв в Африці, які працюють на постійній основі. Єдиною умовою при встановленні дипломатичних відносин з КНР було визнання принципу «одного Китаю», тобто, заперечення будь-якого офіційного статусу Тайбея. Порівняно з цим, Сполучені Штати Америки встановили дипломатичні відносини з усіма п'ятдесятьма чотирма африканськими державами і розташували посольства в сорока дев'яти з них [15].

Упродовж 1950 – 1990-х рр. економічна діяльність Китаю на африканському континенті була, за всіма оцінками, доволі скромною, враховуючи відповідний економічний вплив ЄС і США. Проте в 1990-ті рр. об'єм торгівлі між Китаєм та Африкою суттєво зріс. Зазначимо, що протягом 2000 – 2011 рр. товарообіг КНР і країн Африки зріс приблизно десятикратно від 16 до 166,3 млрд. дол. США, перевершивши Сполучені Штати Америки в ролі головного торговельного партнера 2009 р. та продовжуючи утримувати ці позиції. Зокрема, товарообіг США з усіма країнами Африки перевершив 113 млрд. дол. США 2010 р., тоді як аналогічний товарообіг між Китаєм і країнами Африки становив 127 млрд. дол. США [11].

Зростання об'єму торгівлі було спричинене зростанням зовнішньоекономічної активності Китаю та наявністю спільних інтересів. Ця активність Китаю зростала як наслідок реформ усередині КНР. Зокрема, Китай сам проводив політику «відкритих дверей» з метою залучення прямих іноземних інвестицій, що, у свою чергу, було рушієм для подальшого реформування.

Іншою причиною, яка сприяла підйому відносин Китаю й Африки була потреба Китаю заручитися дружбою з регіоном, де розташовано багато держав, і потреба країн Африки знайти альтернативи постколоніальним зв'язкам. Країни Африки потребували змоги відв'язатись від всеохопної прив'язаності до колишніх колоніальних імперій у справах політики, економіки та військового утвердження їхніх позицій на континенті. Нині, позиції Китаю в ООН, для прикладу, значною мірою забезпечені країнами, що розвиваються. П'ятдесят представників Африки, які мають дипломатичні відносини з КНР, складають понад чверть від загального складу ООН зі 193 держав. До того ж, у Раді Безпеки ООН – єдиному органі ООН, рішення якого мають імперативний характер, – Африка володіє правом на делегування трьох тимчасових членів. Таким чином, у таких питаннях, як порушення прав людини чи прав нацменшин, коли позиції Китаю та десятка Західних держав стають взаємовиключними, офіційний Пекін разом з підтримкою своїх нових африканських партнерів та інших країн, що розвиваються, може доволі легко відбиватись від потоку критики та перешкоджати або взагалі блокувати будь-які незручні для себе резолюції. Така дипломатична підтримка надає КНР можливості до розширення переліку ситуацій, коли Китай може обирати, які із заяв і резолюцій колективно вироблених у будь-якій організації, він ігнорує, а які підтримує.

Варто зазначити, що Китай протиставляється США та ЄС у питаннях, які не прямо причетні до Китаю, але можуть бути важливими для його національних інтересів в Африці, до прикладу, блокуючи накладення жорсткіших санкцій проти авторитарних режимів (у Судані чи Зімбабве). Китай також має власні інтереси і поза межами континенту, як от у питаннях Ірану та Сирії. І хоча постійного одностайного голосування за всіма питаннями міжнародного порядку

денного між Китаєм та Африкою немає, але подібні ситуації виникають більш ніж часто, що не виглядає лише випадковістю. Інколи офіційний Пекін виступає їх ініціатором, ігноруючи та відкидаючи те, що вважає правильним міжнародна спільнота, або держави, переважно Західні, впевнене озвучування позицій яких часто сприймається Китаєм опозиційно та з роздратуванням.

Окрім дипломатичних переваг і взаємопосилення власних міжнародних позицій, що є наслідком двох десятиліть активізації відносин КНР та Африки, Китай розкрив для себе багато інших вигод, які він може отримати від партнерства з Африкою. І це набагато більше, аніж просто згода при голосуванні з певних питань. Континент, чие становище зараз можна описати як територія, ресурси якої прагнуть отримати багато державних і недержавних суб'єктів, є ключовим для забезпечення економік Азії та Латинської Америки, що розвиваються, потрібною сировиною. Держави відповідних регіонів суттєво наростили споживання енергетичних та інших мінеральних ресурсів, що є результатом їхнього комплексного розвитку. Вони усвідомлюють вигоди від інвестицій у дослідження ресурсів Африки для прибуткової їх експлуатації, зокрема з ресурсних басейнів, які поки що розроблялись не на повну потужність.

По суті, сучасні інтереси Китаю щодо Африканського континенту пов'язані з чотирма ключовими пріоритетами: 1) збереження та збільшення доступу до енергетичних, мінеральних, лісових і сільськогосподарських ресурсів; 2) розвиток добрих відносин зі всіма країнами Африки для того, щоб Китай міг розраховувати на їхню підтримку на рівні регіональних і міжнародних форумів та організацій; 3) суттєве збільшення експорту з Китаю в країни Африки, передусім в умовах економічного зростання в африканських країнах і зростання купівельної спроможності африканців;

4) остаточна ліквідація офіційної дипломатичної присутності Тайваню в Африці та заміна його визнанням офіційного Пекіна. Варто зазначити, що лише чотири країни – Свазіленд, Буркіна-Фасо, Гамбія та Сан Томе і Прінсіпі – усе ще визнають Тайбей. Китай наполягає на збереженні принципу «одного Китаю», що й надалі робить це питання порядку денного актуальним. Відколи 2008 р. президентом Тайваню було обрано Ма Інґ Цзю, між Тайбеєм і Пекіном діє негласне перемир'я щодо зусиль, спрямованих на взаємоослаблення дипломатичних зв'язків один одного в Африці. Утім, цей, скоріш за все, тимчасовий режим може бути порушено, якщо нова влада Тайваню виступить проти Пекіна у своєму намірі офіційно відокремитись від Китаю. Китай також не протистоїть економічній діяльності Тайваню на африканському континенті до часу, поки влада Тайваню не змінить наявний зовнішньополітичний курс [13].

Нині населення Африки становить понад 1 млрд. осіб. Взаємна торгівля є однією з найважливіших сфер китайсько-африканських відносин. Традиційно Африка відіграє важливу роль у світовому постачанні мінеральних та енергетичних ресурсів. Китай, так само, як і Індія, ЄС та США, є нетто-імпортером нафти й природного газу. Третина сучасного споживання нафти Китаєм забезпечується за рахунок імпорту. У свою чергу, третина цього імпорту припадає на закупівлі нафти в таких провідних африканських нафтових експортерів, таких як Ангола та Судан, більшою мірою, і Нігерія, Алжир, Лівія і Демократична Республіка Конго – меншою. Імпорт сирової нафти становить від 64% до 70%, відповідно до різних джерел, у загальному об'ємі імпорту Китаю з Африки. Майже 15% африканського експорту до Китаю становить сировина (переважно мінеральні ресурси). Таким чином, загалом 85% африканського експорту до Китаю складають

мінеральні ресурси й енергоносії [13]. Така якісна структура китайського імпорту в торгівлі з країнами Африки означає, що Африка і надалі залишається переважно сировинно орієнтованою в торговельних відносинах з Китаєм. Тоді як складники африканського експорту залишаються незмінними, по суті, протягом останніх років, експорт Китаю до Африки змінився з текстилю та одягу (28%), продукції машинобудування і транспортного обладнання (27%) та інших готових товарів (26%) у 2000 р. на товари зі значною доданою вартістю, зокрема, комунікаційне обладнання (20%), транспортні засоби (19%) та електроніку (18%) до 2009 р. [14]. Цей якісний торговельний дисбаланс очевидно вигідніший для китайських виробників.

Торговельні відносини Китаю з різними країнами Африки різні. До недавнього часу в Китаю було чотири ключові партнери в Африці – це Ангола, Судан, Південно-Африканська Республіка та Демократична Республіка Конго (Кіншаса), які всі разом експортують близько 70% усіх товарів (включаючи сиру нафту та мінеральну сировину) з Африки до КНР. Ці країни та деякі такі інші важливі експортери нафти й газу, як Нігерія, Алжир і Лівія, володіють позитивним балансом торгівлі з Китаєм. Тобто, можна вважати, що вони перебувають у порівняно вигідному становищі в торгівлі з Китаєм. Експорт Китаю на континенті найкраще продається в шести країнах. Загалом, 60% усього китайського експорту до Африки продається в ПАР, Єгипті, Нігерії, Анголі, Марокко та Беніні. Цей експорт все більше складається з продукції машинобудування, автомобілів та електроніки. Водночас, найгіршого дефіциту в торгівлі з Китаєм зазнають країни Суб-Сахари. Це розкриває той факт, що взаємодія з КНР не є винятково чинником, що сприяє притоку коштів до Африки [13].

Африка зазнає впливу різних міжнародних акторів. До 1990-х рр. КНР не була якось особливо представлена політично чи економічно на африканському континенті так, як ЄС і США, чиє торговельне домінування було очевидним. Утім, протягом 1990 – 2000 рр. відбувалася значна торговельна й інвестиційна експансія Китаю, водночас декілька інших країн, зокрема, Бразилія, Індія, Туреччина, Південна Корея та ПАР, економічно розвивались активніше, і тому ввійшли в групу країн, що розвиваються. Підвищення інтересу цих країн до Африки збіглося з прискоренням економічного розвитку самих африканських країн. Виявилось, що це було основою для подальшого повернення Африки на глобальну арену як невід’ємного учасника, що являв собою неабиякий інтерес. Африканські держави в середньому демонстрували 5,1% зростання ВВП впродовж 2000 – 2010 рр. І хоча це виглядає достатньо скромно порівняно з ринками, що розвиваються, насамперед, якщо порівнювати з Китайською Народною Республікою, Республікою Індія чи Федеративною Республікою Бразилія, але це більше, аніж 2,9% середньосвітового зростання ВВП [8].

Враховуючи, що перше десятиліття XXI ст. було безпрецедентно успішним з позиції глобального економічного зростання в країнах, які до того були в ролі аутсайдерів у діяльності на африканському континенті, декілька порівняно нових держав приєднались до конкуренції за Африку.

2000 р. товарообіг Китаю з країнами Африки становив понад 16,3 млрд. дол. США, Індії та Бразилії – по понад 1 млрд. дол. США кожної. До 2010 р. три країни, що розвиваються, збільшили кількість товарів і послуг, якими вони торгують з країнами Африки, і досягли таких результатів товарообігу: Китай – 127 млрд. дол. США, Індія – 50 млрд. дол. США та Бразилія досягла показника у 20

млрд. дол. США товарообігу. Незважаючи на те, що вважати їх противниками не можна, поступово всі держави БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай і Південно-Африканська Республіка) перетворились у конкурентів один одному на ринку країн Африки.

Шляхом примноження торгівлі, Китай, Індія та Бразилія (країни блоку БРІКС) набули якісно нових здатностей для просування та масштабного застосування власних економічних потужностей в Африці. Відповідно до об'єктивних чинників, наступним етапом економічної активності було зростання прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які ці незахідні держави почали вкладати в ринки Африки.

Китайські інвестори виявились успішнішими з-поміж інших щодо масштабів економічного впливу та досягнутих фінансових результатів. Китайські державні та приватні компанії сформували значний капітал всередині Китаю і почали створювати активи за кордоном. Африканський вектор такої діяльності виявився одним з найпривабливіших і значних. Згідно з даними агентства Сінхуа, прямі іноземні інвестиції КНР в країни африканського континенту перевершили 40 млрд. дол. США станом на 2011 р. Попри це, вкладені Китаєм інвестиції в країни Африки становлять меншу частку з усіх прямих іноземних інвестицій, що були акумульовані країнами регіону за період їхньої незалежності, на відміну від значної частки інвестицій з боку ЄС і США [14].

Офіційний Пекін набув певних переваг, які зараз допомагають випереджати конкурентів. Існує низка особливостей, детальніший розгляд яких розкриває природу нещодавнього успіху Китаю в загальному економічному залученні та пов'язаній політичній діяльності зорієнтованій на Африканський напрямок:

Китайські інвестиції до закордону, зокрема – до Африки, здійснюються як приватними, так і державними компаніями. Їхні кошти направляються на реалізацію конкретних проектів або виділяються афілійованим структурам. Деякі компанії завдячують своєю економічною діяльністю в Африці неофіційній або завуальованій підтримці з боку китайських офіційних властей, які надають потрібні гарантії.

Інша причина, чому Китай успішно реалізовує власну африканську економічну політику, полягає в налагодженій взаємодії китайських приватних і державних підприємств. Вони спільні в намірі працювати з африканськими партнерами, розраховуючи на власні фінансові можливості, капітал, робочу силу, технологічні потужності і т.д.

Основною причиною, що найбільше сприяє активній співпраці між цими двома регіонами (які доволі віддалені географічно один від одного, але зовсім недалеко політично) є офіційна підтримка з боку КНР. Це означає набагато більше, ніж декларації в межах Ради Співробітництва Китай-Африка. Ця Рада є провідним міжнародним форумом, який зацікавлений у розвитку взаємодії Китаю та Африки у форматі партнерства рівня геополітичних союзників, що надає китайським державним компаніям, корпораціям і конгломератам важливу практичну підтримку та офіційні гарантії. Такі інструменти забезпечують втілення різноманітних економічних і великих соціальних проектів у Замбії, Нігерії, Демократичній Республіці Конго, Судані та найбільше в Анголі.

Африка цікава для Китаю своєю сировиною та можливістю доступу до нових ринків. Крім того, Африка являє для Китаю дипломатичний інтерес як регіон, де розташовано багато незалежних держав. Переважно комерційні зв'язки Китаю з країнами Африки базуються на схемі, відповідно до якої Пекін закуповує сиру нафту та

іншу сировину, а натомість претендує на концесійні права для експлуатації африканських родовищ природних ресурсів. Зі свого боку, Китай також пропонує доволі привабливі умови запозичень і кредитних ліній. Вони переважно витрачаються на спорудження інфраструктурних об'єктів, зокрема: доріг, залізниць, аеропортів, морських портів, прокладання оптико-волоконних комунікацій і т.д. Деякі види соціальних проектів є також дуже популярними в китайсько-африканському співробітництві. Китайські будівельні компанії будують школи, лікарні, центри соціального догляду та захисту по всьому континенту [4].

Можливо найбільшим фасилітатором для плідного співробітництва Китаю та країн Африки у сфері економічної та політичної взаємодії є принцип ненав'язування політичних передумов. Це основоположний принцип, згідно з яким Китай вибудовує свої відносини з партнерами в Африці. Замість того, щоб слідувати за США та ЄС, чиї декларативні чи фактичні вимоги щодо дотримання прав людини, проведення структурних реформ і подолання корупції часто стають перешкодою до виділення позик, допомоги та кредитування африканських країн, офіційний Пекін діє в інший спосіб. Принаймні публічно, КНР не висуває жодних політичних умов, а вимагає винятково дотримання та виконання умов контрактів. Поки що, ця політика приносила вигоду і деяким диктаторським режимам – Судан і Зімбабве – чиє керівництво Захід закликає припинити послідовні утиски нацменшин та/або порушення прав людини, не кажучи вже про потребу вдосконалення управління ресурсами.

Незважаючи на багато вищезгаданих сприятливих чинників у відносинах Китаю й Африки, які розкривають причини успіху політики Китаю в Африці, існують і виклики, які можуть перешкоджати розвитку китайсько-африканського партнерства. Деякі з них з'явилися доволі

недавно і можуть суттєво послабити позитиви багатосторонньої зростаючої співпраці.

По-перше, одним з недоліків є структура торгівлі між Китаєм та Африкою. Технологічний рівень китайського експорту швидко зростає до рівня машинобудування та інших готових товарів з високою доданою вартістю. Це відбувається на фоні того, що 85% експорту країн Африки до Китаю становлять мінеральні ресурси. Обладнання зв'язку, транспортні засоби та електроніка становлять 3/5 наявного експорту КНР до Африки.

По-друге, потік відповідних товарів насичує ринки Африки, витісняючи з нього місцевих виробників. Варто зазначити, що такий стан справ особливо найнегативніше відображається на африканських виробниках легкої промисловості. Китайський експорт перешкоджає розвитку місцевої машинобудівної промисловості, подекуди загрожуючи її існуванню, у час, коли ця промисловість у країнах Африки все ще перебуває на етапі становлення і не може легко витримувати конкуренції з боку Китаю. Відповідно, це викликає негативну реакцію в африканських підприємців і людей, загалом, змушуючи керівництво цих країн щось протиставляти такому небезпечному тренду.

По-третє, варто також підкреслити, що фінансову допомогу з боку Китаю, у вигляді соціальних програм, будівництва лікарень, шкіл не варто сприймати, як благочинність, тому, що вона не є безплатною. Привабливі умови китайського кредитування й технологічної підтримки забезпечуються за умови, що африканські партнери використовують надані кредитні кошти у відповідний спосіб. Вони зобов'язані купувати тільки китайські матеріали та часто укладати угоди з підрядниками з КНР для виконання передбачених робіт. Таким чином, унаслідок африканські партнери використовують китайські товари й послуги, серед іншого, наймаючи китайських робітників, створюючи

робочі місця не тільки для місцевих жителів, але й для громадян КНР, беручи китайські ж кредити.

Ці негативи створюють відповідні наслідки для політики Китаю в Африці, дещо погіршуючи імідж Китаю в Африці. Африканці навряд чи бачать у КНР неоколоніальну державу, як часто називають держави ЄС і США. Утім, виникає відчуття загрози з боку Китаю для якісного розвитку промисловості Африки, хоча більшість африканських керівників заперечує такі звинувачення в бік Китаю, вважаючи їх проявом діяльності колишніх метрополій, щоб створити труднощі в співпраці між Китаєм і країнами Африки. Проте сильні позиції китайських виробників на ринках Африки все ж їх дещо хвилюють. У довготривалій перспективі це може перетворитись у проблемне питання у відносинах КНР і держав Африки. Такий стан справ впливає і на внутрішньополітичну боротьбу в африканських країнах, наприклад, президент Замбії Майкл Сата переміг на останніх президентських виборах значною мірою завдяки критиці інвесторів з Китаю. На його думку, вони неналежно дотримуються трудового законодавства Замбії [2].

Іншим негативом для співпраці Китаю та Африки є зростаючий дисбаланс важливості в торговельних відносинах. Для Африки Китай складає 13% її зовнішньоторговельного балансу, натомість країни Африки становлять лише 4% від загальної торгівлі Китаю. І хоча КНР виявляється альтернативним ринком для країн Африки, але структура торгівлі залишається схожою на ту, що характерна у відносинах з ЄС та іншими державами Організації економічного співробітництва та розвитку. До того ж, перекіс у торгівлі технологічними товарами має тенденцію до збільшення.

З другого боку, усі ці недоліки в китайсько-африканській торгівлі не повинні заспокоювати Захід.

Інтереси Китаю в Африці виходять за межі економіки, і впливають на те, як держави Африки ставляться до Заходу. Відносини з Китаєм надають державам Африки додаткові можливості для вироблення впевненішої позиції щодо західних держав. Нещодавні заяви Г. Клінтон і Д. Кемерона із закликом до країн Африки бути обережними у відносинах з КНР, чії цілі й плани щодо африканського континенту викликають занепокоєння західних держав, свідчать про те, що ці держави хвилюють можливі наміри КНР зайняти провідні позиції на африканському континенті [9]. Занепокоєння Заходу щодо питання китайсько-африканського зближення є очевидним. Поки що Західні держави не здійснили жодних очевидних кроків для того, щоб напряду знизити динаміку зростання відносин КНР і держав Африки. Крім того, світова економічна криза надзвичайно сильно позначилася на глобальних інвестиційних потоках, від чого найефективніший інструмент «м'якої сили» Заходу дещо зменшився, а Китай розширив свою нішу впливу.

Однак, стверджувати, що Китай домінує в Африці, не можна. ЄС залишається найбільшим торговельним партнером держав африканського континенту з часткою в 42% від загального товарообігу Африки, хоча Китай і лідирує в торгівлі як окрема держава. США є третім торговельним партнером держав Африки. Ще однією державою, що активно нарощує торгові зв'язки з Африкою, є Індія. Нью-Делі наторгував на 52 млрд. дол. США з країнами Африки 2011 р., що зробило Індію четвертим партнером Африки в торгівлі. Партнерство Індії та Бразилії з країнами Африки розвивається на основі ініціативи приватних компаній, на відміну від державних компаній Китаю, вага яких у співпраці з країнами Африки є дуже помітною [12].

Очевидно, що приватний бізнес є не таким захищеним від нестабільності, причиною якої можуть бути бізнес-клімат та інші ризики, від яких його не може убезпечити державна підтримка. Незважаючи на це, приватна ініціатива деяких держав БРІКС уже успішно зарекомендувала себе в деяких сферах економіки африканських країн і виглядає доволі конкурентоспроможною порівняно з китайськими компаніями. Наприклад, будівельні компанії з Бразилії лідирують на ринку будівництва соціального житла в Гані. Індія володіє найсильнішими позиціями в галузі фармацевтики з-поміж позицій інших держав БРІКС, Туреччини та Індонезії. Також варто зазначити, що в таких країнах, як Зімбабве чи Танзанія, бразильські металургійні компанії конкурують з виробниками з Китаю, Індії, США та ЄС.

Бразилія реалізує декілька інфраструктурних проєктів в Африці. Цю латиноамериканську державу, насамперед, цікавлять в Африці не ресурси, яких у неї достатньо. Вона цілковито зацікавлена в інвестиціях у прибутковий бізнес на порівняно менш конкурентному ринку. Для просування себе на африканському континенті Бразилія використовує слоган, що вона друга у світі «чорношкіра держава» після Нігерії. Цей аргумент часто озвучується переважно «білим керівництвом» цієї країни. Цікаво, що Індія може користатись із того, що в неї спільне колоніальне минуле з країнами Африки з метою завоювання довіри на континенті. Як наслідок, піар-позиції Китаю в цьому ракурсі виглядають дещо не такими переконливими, аніж Індії чи передусім Бразилії [1].

Власне Бразилії прогнозують перехід у статус нетто-експортера нафти в недалекому майбутньому. Отже, сира нафта для забезпечення власних енергетичних потреб більше не буде настільки важливим аргументом для виходу Бразилії на ринки Африки, на відміну від Китаю. Те ж саме

можна сказати і про Індію, яка не така активна на сировинних ринках, аніж Китай. Утім, держави БРІКС мають багато спільного в їхньому інтересі до Африки. Значною мірою тому, що всі вони представляють альтернативу Європі, США, Японії чи навіть Австралії для держав Африки, у термінах економіки, політики і навіть гуманітарного співробітництва.

У будь-якому випадку, держави БРІКС у Африці розглядають по-різному. Їхні пріоритети відрізняються, навіть якщо станом на зараз вони не можуть конкурувати у сфері високих технологій з такими класичними гегемонами, як держави Організації економічного співробітництва та розвитку. Відповідно, Китай, Бразилія та Індія інвестують у складні ризиковані проекти, розвиток інфраструктури, розробку нових басейнів ресурсів. Але все ж, просування Китаю на ринки Африки виглядає найекстенсивнішим порівняно з іншими державами БРІКС. Бразилія та Індія співпрацюють над реалізацією проектів з залученням приватного капіталу, хоча в кількісних масштабах їхні проекти менші порівняно з китайськими. Тому в короткотерміновій перспективі спільного в їхніх інтересах (держав БРІКС) може стати менше. Усе це дозволяє сказати про те, що Китай та інші держави зацікавлені в розвитку й поглибленні співпраці з країнами Африки, у дійсності, рухаються на суміжних курсах, що приведуть їх до нової фази конкуренції, зокрема, за ресурси африканського континенту. Відповідно, це може вимагати від них формулювання різноманітніших і цікавіших складників їхньої політики в Африці [7].

Роль Африки в забезпеченні Китаю енергетичними та мінеральними ресурсами в перспективі може зрости, частково, причиною цьому може бути нестабільність на Близькому Сході. На цьому тлі Китай радше стане залежнішим від критичного імпорту енергоносіїв. Для того,

щоб гарантувати стабільність і потрібну довготривалість відповідних поставок, офіційному Пекіну доведеться більше враховувати соціальні питання, тобто думку місцевої громади, у відносинах з країнами Африки.

Глибоке залучення в соціальні пакети зобов'язань у відносинах з африканськими партнерами може виявитися надмірно обтяжливим для виконання китайськими компаніями. Саме через це економічна політика КНР щодо Африки може зазнати трансформаційних змін і більше нагадувати політику Західних країн. Співпраця може перейти у формат підписання менш багатофункціональних контрактів зорієнтованих на конкретний об'єкт і суб'єктів, зменшуючи сферу соціальних проєктів. З позиції бізнесу, це сприятиме більшій прозорості і чіткості партнерства Китаю та держав Африки. Фінансова допомога КНР може бути спрямована більш вибірково, не будучи при цьому частиною якихось багатогалузевих контрактних зобов'язань, як це є на тепер. З другого боку, не чіткими видаються можливі умови для надання такої допомоги країнам Африки. Вони можуть бути схожі на західні, у частині управління ресурсами та боротьби з корупцією, або нагадувати мікс західних і специфічно китайських, водночас.

Підсумовуючи, варто зазначити, що Китай уже зараз проєктує свої політичні та економічні потужності на Африку. Пекін намагається бути обережним у своїх відносинах зі США та ЄС, які є стратегічними партнерами КНР. Саме тому Китаю, намагаючись отримати найбільше вигод у співпраці з країнами Африки, доведеться не ігнорувати зростаюче занепокоєння інших держав щодо неоколоніальної загрози в Африці з його боку. Аргументи щодо такої загрози часто висувуються на Заході. Однією з причин цьому є намагання Заходу мінімізувати негативи від втрати власних монопольних позицій в Африці. Інші країни,

що розвиваються, насамперед Індія та Бразилія, також претендують на значну частку на ринках Африки. Очікується, що вони так, як і КНР, продовжуватимуть свою постійну діяльність на континенті. Усе це може бути родючою основою для виникнення певного виду суперництва між цими новими гравцями в Африці.

Важливо й те, що такі порівняно заможніші африканські держави, як ПАР та Ангола, протягом останнього часу набули нових можливостей для зовнішньополітичних маневрів. З-посеред бідніших африканських держав багатші, найрадше, прагнуть до ствердження та посилення власного статусу на міжнародній арені. Ці африканські держави прагнуть екстраполювати міцніші економічні позиції в якісно інший підхід, згідно з яким до них мають ставитися їхні заокеанські партнери. Це також може виявитися ще однією причиною, через яку Китаю доведеться адаптувати свою політику щодо Африки в умовах світу, що змінюється. Достатньо ймовірно, що всі ці чинники ускладнять для різних держав досягнення їхніх цілей, пов'язаних з Африкою.

Завдяки внутрішній економічній трансформації згаданих африканських держав у суб'єктів, що прагнуть позиціонувати себе представниками Африки на міжнародній арені, ці держави можуть набути особливого статусу в Африці. Це може привести до того, що ці африканські держави будуть прагнути отримати вигідніші умови в співпраці з китайськими партнерами. Поступово, у разі отримання задовільних результатів це може ще більше віддалити держави Африки в їхніх національних інтересах. Зрештою, Китай може опинитись у ситуації, коли в Африці виникне група держав, які не будуть більше задовольнятися укладенням традиційних угод з метою експорту сировини в обмін на багатофункціональні (із залученням китайських

підрядників) контрактні зобов'язання інвесторів з КНР, вимагаючи вигідніших умов через те, що ці держави матимуть ширший вибір зацікавлених міжнародних партнерів. Утім, більшість держав Африки навряд чи володітимуть можливостями для цього. Проте, з другого боку, Китай та інші держави світу можуть використати посередництво більш благополучніших африканських держав з метою ефективнішої реалізації власної політики, інтересів та отримання вигідніших умов співпраці. Відповідно, виняткові позиції деяких держав Африки можуть спорадично провокувати політичний поділ, розколи і запеклі торговельно-економічні спори між країнами континенту.

Зрештою, стик інтересів у форматі Китай і Захід в Африці має всі шанси перерости в багатосторонніший стик інтересів між розвиненими країнами й країнами, що розвиваються, і навіть у стик інтересів усередині групи країн, що розвиваються, для отримання вигідніших умов для реалізації власної політики на африканському континенті. Якщо ця тенденція не зміниться, держави Африки матимуть історичний шанс отримати з цього значну вигоду.

Література

1. A new Atlantic alliance. Brazilian companies are heading for Africa, laden with capital and expertise. Brazil in Africa. The Economist. November 29, 2012 [Електронний режим] // The Economist [website]. Режим доступу :<http://www.economist.com/news/21566019-brazilian-companies-are-heading-africa-laden-capital-and-expertise-new-atlantic-alliance>
2. Alessi C., Hanson S. Expanding China-Africa Oil Ties. Council on Foreign Relations. February 8, 2012

- [Электронный режим] // Council on Foreign Relations [website]. – Режим доступа : <http://www.cfr.org/china/expanding-china-africa-oil-ties/p9557>
3. Central Intelligence Agency. The World Factbook. China. Economy. December 14, 2012 [Электронный режим] // Central Intelligence Agency [website]. – Режим доступа : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>
  4. China funds construction of House of Chadian Woman. November 12, 2012 [Электронный режим] // China-Africa Cooperation Forum [website]. – Режим доступа : <http://www.focac.org/eng/zfgx/t987797.htm>
  5. China to become largest economy by 2016: Forecast. SinaEnglish. November 12, 2012 [Электронный режим] // SinaEnglish.com [website]. – Режим доступа : <http://english.sina.com/business/2012/1111/525335.html>
  6. Flannery R. China leads the world in Billionaire flame-out. Forbes. March 9, 2012 [Электронный режим] // Forbes [website]. – Режим доступа : <http://www.forbes.com/sites/russellflannery/2012/03/09/china-as-billionaire-boom-halts-country-leads-world-in-forbes-list-drops/>
  7. Fundira T. A glance at Africa's engagement with the BRICS. International Centre for Trade and Sustainable Development. June 4, 2012 [Электронный режим] // International Centre for Trade and Sustainable Development [website]. – Режим доступа : <http://ictsd.org/i/news/bridges-africa-review/134367/>

8. Gupta A. K., Haiyan W. Myths about China and India's Africa race. The Economic Times. September 24, 2011 [Электронный режим] // The Economic Times [website]. – Режим доступа : http://articles.economictimes.indiatimes.com/2011-09-24/news/30198189_1_china-and-india-india-s-africa-south-africa
9. Kermeliotis T. Is the West losing out to China in Africa? CNN. Marketplace Africa. September 9, 2011 [Электронный режим] // CNN [website]. – Режим доступа : <http://edition.cnn.com/2011/BUSINESS/09/08/america.losing.influence.africa/index.html>
10. Kwok K. China's Influence in Africa. Fair Observer. September 25, 2012 [Электронный режим] // Fair Observer [website]. – Режим доступа : <http://www.fairobserver.com/node/33977>
11. Qi L. The 'secrets' behind the success of China-Africa relations. ChinaDaily. July 20, 2012 [Электронный режим] // ChinaDaily [website]. – Режим доступа : http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2012-07/20/content_15603361.htm
12. Ramachandran S. India's African "Safari". The Diplomat. December 04, 2012 [Электронный режим] // The Diplomat [website]. – Режим доступа : <http://thediplomat.com/2012/12/04/indias-african-safari/?all=true>
13. Shinn D. H. China-Africa Relations: The Big Picture. International Policy Digest. December 6, 2011 [Электронный режим] // International Policy Digest [website]. – Режим доступа :

- <http://www.internationalpolicydigest.org/2011/12/06/china-africa-relations-the-big-picture/>
14. Shinn D. H. China's Growing Role in Africa: Implications for U.S. Policy. International Policy Digest. November 4, 2011 [Электронный режим] // International Policy Digest [website]. – Режим доступа : <http://www.internationalpolicydigest.org/2011/11/04/china-s-growing-role-in-africa-implications-for-u-s-policy/>
  15. The Ministry of Foreign Affairs of China // Missions Overseas // Chinese embassies // Africa [Электронный режим] // Ministry of Foreign Affairs of the PRC [website]. – Режим доступа : <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjbj/zwjg/2490/2493/>

В статье исследованы актуальные вопросы политики Китая касательно стран Африки и проанализировано развитие политических, а также экономических отношений КНР с этими странами, среди которых крупнейшие торговые и инвестиционные партнеры Китая в Африке, на современном этапе.

Ключевые слова: экономическое развитие, развивающиеся страны, дипломатические отношения, ВВП, торговый оборот.

The article researches current issues of the China's policy concerning the African countries and analyses contemporary political and economic relations development between the PRC and these countries, specifically, with the largest trading and investment partners of China in Africa. The article also concerns the genesis of China's positions in Africa starting from the 15th

century up till now and the contemporary state of affairs in political and economic dimensions of interactions between China and the African countries. The prospective and problematic issues and their impact on the perception of China by its partners in Africa and beyond it as well as the trends of the evolving competition between China and the Western powers, specifically, the EU member-states and the US, and between China and other emerging countries are given careful consideration in the article. In addition to that, in the article are proposed the versions of the presumable development of the trends of the different world powers, particularly, China, India and Brazil, further political and economic cooperation and competition on the African continent. The options and dangers which these processes may create for the African states and for the PRC's positions in Africa are evaluated.

Key words: economic growth, emerging countries, diplomatic relations, GDP, trade turnover.